

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

**Commentationem historico-literariam de Luthero omnia
in omnibus post haec edendam indicat et de scriptoribus
Lutheri vitam illustrantibus fusius in Limine tractat
propensum lectoris animum sibi ...**

Wimmer, Johann Abraham

Vitembergae, 1723

[Text]

[urn:nbn:de:bsz:31-67567](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-67567)

LECTORI BENEVOLO
ATQVE ΓΝΗΣΙΩΣ LVTHERANO

S. D. P

AVCTOR.

Vius TE, confido, non pudebit compellationis, licet imperterritus Ille ueritatis coelestis Restaurator et Vindex eandem ambitiose non praeceperit, sed, in peiorem si traheretur partem, cum Iohanne Eremitico, modeſte potius ac ſerio declinare uoluerit. Hoc enim loquendi genus, ubi, neglecto Chriſto, omiſſa Scriptura, uiam, ueritatem et uitam ex Ipſo pendere, impio diceretur auſu, magno LVTHERVVM habuiſſe odio (*), quis eſt, qui diffiteatur? Abominandae uero huius cum nemo nos poſſit conuincere ſuperſtitionis, alia omnino atque alia, factae ab Ipſo denominationis erit ratio, in eo conſiſtens, ut grato indicetur animo, cuius opera et labore, plus quam Herculeo, ſalutaris ueritas,

A 2

11078

(*) Verba Eius haec ſunt: *Wahr iſts, daß du ia bey Leib und Seel nicht ſolt ſagen: Ich bin Lutheriſch oder Päbſtiſch, denn derſelben iſt keiner uor dich geſtorben, noch dein Meißter, ſondern allein Chriſtus, und ſolt dich (hoc ſenſu)*
Chri

non inuenta (*), *sed ex tenebris in solem, eundemque meridianum, producta rursus fuerit atque uindicata.* Quae cum ita sint, et ipse LVTHERVS suam in Domino memoriam uoluerit omnino conseruatam (**), quid impedit, quo minus omnes, qui uerum Deum profitemur, eundemque in Salvatore nunc nostro ad praescriptum colimus, *Lutberani*, h. e. repurgatam a LVTHERO, doctrinam coelestem amplectentes, dicamur? Et licet multi, etiam ex iis, qui Nostrates uideri cupiunt, ab eo discedant quam longissime, haec tamen immensa summi Numinis fuit benignitas, uiros nobis ingenuos, Defensoris defensionem fortes in se suscipientes atque felices, nunquam non fuisse relictos. Variorum uariae id testantur lucubrationes, quarum cum magnus omnino reperiatur cumulus, ordine nunc suo singulas disponam, dispositasque, TVO, L. B. stipatus fauore, sufficienter exponam.

De mea uero quo plenius TIBI mente constet, scias, constitutum mihi esse, *Commentationem*, non adeo prolixam, DEI sub auspiciis, *de SCRIPTORIBVS, LVTHERRVM ILLVSTRANTIBVS*, prelo, quam proxime id fieri potuerit, subiicere, et in TVVM, quod dabis conanti, emolumentum conuertere. *Occasionem*, in quam poteris inquirere, *Eruditorum* repetita, TIBIque probata subministrarunt *desideria*, quibus si non satisfecero, adnuere tamen decreui. Animum equidem inenarrabilis fere Scripto-
rum

Christen bekennen. (**) Aber wenn du es dafür haltest, daß des Luthers Lehr euangelisch, und des Pabsts uneuangelisch sey, so mußt du den Luther nicht so gar hinwerffen, du wirffest sonst seine Lehre auch mit hin, die du doch uor Christi Lehr erkennest. Von beyderley Gestalt des Sacraments zu nehmen, Tom. VII. Witt. Germ. p. m. 336. b. et Tom. II. Altenb. p. 130. b.

(*) Notatu digna haec sunt LVTHERI uerba: Ich bin des gewis, das mich Christus selbs einen Euangelisten nennet, und dafür belt, der meiner Lere Meister ist, und auch Zeuge sein wird am lüngsten-Tage, das sie nicht mein, sondern sein lauter Euangelium ist, also, das euch euer rasen und toben nichts helfen soll etc. Tom. II. Ienenf. Germ. p. 106. a. wieder den falsch genannten Geistlichen Stand etc.

rum multitudo, labor uix unquam finiendus, et iniquorum ineuitabile prorsus odium absterruerunt saepius, tantum uero abest, ut abalienare penitus ualuerint. Vbi enim insignem, ex eo percipiendam, curatius mecum reputo utilitatem, non possum non, quin strenue in opere pertextendo pergam, et, quae magna hactenus cum uoluptate collegi, magis indies magisque adaugeam.

Quid uero, me quidem iudice, utilius poteras requirere, quam ut, pluribus ueritatis testibus in medium productis, DEI circa Reformationem prouidentiam, LVTHERI Θεοσδοξιας operam, et aduersariorum, contra nitentium, malitiam indicarem, demonstrarem? Constat inter omnes, quanto, post ipsos Romanenses, furore, *Fanaticorum multae cobortes*, cum hyperaspiste suo famosissimo, ARNOLDO, agantur in LVTHERVVM (*), ita, ut *comparationes*, in se pias atque legitimas, *Lutherum inter et Apostolos, Iosnam, Eliam, Iohannem, Aliosque* dente suo rodant Theonino, sed adeant modo eos, quos cumulabo, Autores, et obmutescant (**). Accedit, ex hac qualicunque opella statim aliquando appariturum esse, quatenam hactenus de LVTHERO iterum iterumque, idque non sine fructu, fuerint inculcata, quaeque aliis de Eodem paulo sollicitius adhuc restent inquirenda. Immo, quod putabis forsan praecipuum, ex notissimis praestantissimisque SECKENDORFII (***) , CYPRIANI (****),

A 3

LOE-

(*) In Haeresiol. P. II. L. XVI. C. V. p. 47. aliisque in locis.

(**) Conf. Programma B. Dn. D. Gottl. Frid. SELIGMANNI de LVTHERO cum Viris Sanctis comparato, Lips. 1707. apud Magnif. Dn. D. Cbr. Fr. BOERNERVVM in Academiae Lipsiensis Pietate ib. 1717. in 8. edita, p. 374. sqq. Vbi inter alia sic ille uerba facit: Neque desunt, qui pari modo in LVTHERI laudibus extollendis occupantur; hac tamen potissimum cum cautione, (quam et nostram cupimus) ut non aequalem per omnia illis, quibuscum componunt, praedicent; magnam nihilominus inter utrosque, quoad dona in primis quaedam diuinitus concessa, agnoscant conformitatem. pag. 377.

(***) In Historia Lutheranismi, infra commemoranda.

(****) In Hilaris Evangelicis, infra laudandis.

LOESCHERI (*), BOERNERI (**), et *Aliorum, de Ecclesia Lutherana immortaliter Meritorum operibus, rerum huc pertinentium Indicem*, multo utilissimum, habebis. *Reliqua ut taceamus.*

Et licet *negotium, uix unquam superandum* opus hoc nostrum uideatur *faceffere, impensor* tamen, quo LVTHERVVM prosequor, *affectus, nec non librorum*, ad id necessariorum, facta mihi a PATRONIS, *omni uenerationis cultu aetatem prosequendis, copia*, uictoriam, aliquando reportandam, me sperare iubent. Hoc equidem concedo lubenter, quod prima statim uice Commentarium, numeris omnibus absolutum, neutiquam debeas expectare, interim tamen hanc ipsam, *ad accuratiorem, multoque pleniorum eius editionem me aliquando adducentem, non repudiabis uiam.*

In *Methodum* si inquiras adhibendam, operam dabo sedulo, ut ex ea quoque non postrema, cum utilitate copulata, in TE redundet iucunditas. Ipsum nempe *literarum ordinem* amabo, secundum quem, si non semper *Auctores*, horum tamen excussa de LVTHERO *argumenta*, enumerabo. Literis autem ubi maiusculis Thema fuerit indicatum, omnes, si fieri potest, *Scriptores* adducam, qui illud *aut seorsum, aut, data saltem opera, etiam alibi* pertractarunt. Apposito scripti titulo, *locum et annum*, ubi et quando lucem adspexerit, Rhodi hic licet saltantes, suppeditabimus. Argumentum uero nullum omittetur facile, nisi *notatu circa id dignissima* ex ipso prius Auctore fuerint *excerpta*, uel etiam *aliunde adducta.*

SEQVI.

(*) *In Relat. Innocent. non sine insigni Ecclesiae emolumento per uiginti fere annos perductis, quarum Continuationem, ex Viri ipsius summe Venerabilis uoto in se suscepit Dn. D. REINHARDVS, Superint. Sondersbus.* longe Meritissimus.

(**) *In Pietate Academiae Lipsiensis, modo adducta.*

SEQVITVR

ARGVMENTORVM CONSPECTVS.

LVTHERVS

Æstimator politioris literaturæ, uid. lit. L; Anti-Pietista;
Apocalypticus, f. Angelus per coelum uolans cum
aeterno Euangelio; Apostolus Germaniæ.

Ad Britannicam Ecclesiam Reformandam magnum Dei
Instrumentum.

Ciuis bonus; Commodatus ad tempus; Comparatus
cum Viris Sanctis; Confessor; Constans; Conuersus;
Cultor politioris literaturæ, uide lit. L; Currus et Au-
riga; Cygnus.

Defensus.

Elias tertius; Eloquent, v. Facundus; Euangelista.

Facundus.

Germanorum Apostolus, uid. I. A; Elias, v. I. E; Pau-
lus; Propheta, u. I. P.

Helias tertius, v. Elias; Heros; Homo mortalis; Huf-
sus alter.

Iacobus alter; Ieremias alter; Innocens, u. Defensus; In-
strumentum Dei magnum ad Ecclesiam Britannicam
Reformandam, u. lit. B; Immortalis (*); Iohannes alter,
Baptista, Euangelista; Iosua secundus; Iudex in Monte
Domini cautus; Iuris Consultus ex Theologo.

Literaturæ politioris cultor; ante Luthrum; ante Lu-
theranismum.

Maritus; Martyr; Minister Ecclesiae; Monachus; Mo-
ralista; Moribundus; Mors Papæ, u. Pestis; Moses
alter; Murus aheneus.

Natus

LVTHERVS

Natus, u. Ortus; Non-Combustus; Non-edoctus a diabolo; Ex Nummis illustratus.

Omnia in Omnibus (*); Orator; Ministros Euangelicos Ordinans; Orthodoxus (*).

Parens Vitemb. Academiae, uid. lit. V; Pastor; Paulus Alter, Germanicus; Peregrinator; Pestis et Mors Papae (*); Praeceptor omnium Theologorum communis; Praedictus; Professor Academicus; Propheta (*), Propheta Germaniae; Puer *εὐφύης*.

Rediuius; Reformator, primus, uerus, doctrinae aequae ac uitae; Rei scholasticae Restaurator; Rusticus genere (*).

Samuel alter; Scholasticae rei Restaurator, u. lit. R; Sol; Speneri Vorgänger; Studiosus adolescens.

Thaumasiander; Thaumaturgus; Theologus; Theologus ex Iuris Studio; Theosdotos; Triumphator; Turcis non fauens.

Vindicatus, u. Defensus; Vir bonus; Vitembergensis Academiae Parens; Vocatus legitime.

Neque uero haec solum, sed et ea, quae *per Genitium* de Megalandro nostro fuerunt exposita, in una licet atque eadem, consultiore forsan, serie recensebo. Qualia sunt u. g.

DE LVTHERI

Actis in Comitibus VVormatiensibus; Adiutoribus seu Adiunctis; Autographis.

Beneficiis ex Deo, Oeconomis exhibitis.

Cantilenis; Catechesi et Catechismo; Codice Graeco N. T. et Consilio, quo usus est in interpretatione Germanica; Collatione lobi cum Terentio (*); Colloquiis; Concione prima; Concionandi Methodo; Saluo Conductu, u. lit. S.

DE

DE LVTHERI

Die natalitio, emortuali; Doctrina; Domesticis; Donis.
Effigie; Elogiis; Epistolis; Excommunicatione.

Familia; Fonte; Funere, cum pompa VVittebergam
deportato.

Genitura; Gloria.

Harmonia cum Patribus.

Insigni; Iudicio de Ecclesia Romana; Isangelia (*).

Literis salui conductus.

Matrimonio; Meritis in Moniales; Methodo concio-
nandi, u. Concio; Miraculis (*); Modestia; Mori-
bus; Morte.

Nomine.

Obitu, u. Mors; Ortu.

Parentibus; Patria; Pathmo; Paupertate; Pictura; Postil-
lis; Proscriptione, u. Excommunicatio.

Reformatione; Reliquiis (*).

Saluo Conductu; Salute; Scriptis, sedulo legendis, ine-
ditis, etc; Sepulchro, u. Tumulus; Sermonibus ad
Mensam; Signo s. Sigillo, u. Insigne; Somno anima-
rum (*); Statura; Stylo.

Tomis; Tumulo adhuc inuiolato.

Vaticiniis (*), u. Propheta; Versione Bibliorum; Vita;
Vitro Catechetico; Voce; Voto: Deus uos impleat
odio Papae (*); Vxore.

Ex his adeo apparet, multa forsan *Argumenta*, quae exo-
ratus Amicorum fauor supplebit, adhuc *desiderari*, et in-
ter adposita unum atque item alterum, *asterisco* (*) propterea
notatum, occurrere, *non sine cautela*, uel ipsius Autoris, uel

B

etiam

etiam nostra *dimittendum*. Cum uero id, quod *de Vita Lutheri*, ab ipso non descripta (*), exponit, multo amplissimum sit atque difficillimum, ita, ut praeter omnem animi uoluntatem facile quid possit omitti, hunc, liceat sic loqui, Titulum *Tuis* nunc oculis subiiciam.

DE
VITA LVTHERI.

ADAMI, (*Melch.*) Rector quondam Heidelbergensis, *In Vitis Germanorum Theologorum*, anno 1618. et 1657. separatim in 8, iunctim uero cum Iure-Consult. et Politicorum, Medic. atque Philosophorum Germ. Vitis anno 1705. Frf. ad Moen. editis in folio, p. 101. prioris, et 47. poster. edit. Sed caute legatur. Partibus enim suis saepius studet, quod ex pag. in primis 165. (80.) apparet, ubi *de Sacro* agit *Epulo*, et LVTHERVVM pronuntiasse *ex Mellificio* refert *Historico: Faceret Melanchthon post mortem, quid uideretur*. Quibus tamen, multos inter alios, opponimus DRESSERI Praefationem ad *Historiam M. LVTHERI, de Constantia Eius in doctrina de Coena Sancta*, nec non FINCKII *Lutherum Redimuum*. Conf. *Antiquo-Noua Continuata*, 1721. p. 398. Quid uero grauius unquam ab eo potuisset expectari, hoc ipso:
 „Se malle centies discerpi, aut comburi, quam cum Zuinglio, Calostadio, Oecolampadio, et id genus aliis, uel mente consentire,
 „uel doctrinam ipsorum approbare. DRESSER. *Hist. Millen.* VI. p. m. 71.

ALBERVS, (*Erasm.*) Theol. D. et Superint. Neobrandenburgensis, officio suo septies ob religionem exutus, In

(*) Huius rei testem, fide dignissimum, ipsum habeo MELANCHTHONEM, suam *de Vita et Actis Lutheri* Commentationem sic incipiens: *Spem nobis fecerat Reuerendus Vir, Martinus Lutherus, et curriculum se uitae suae, et certaminum occasiones narraturum esse, quod fecisset, nisi ex hac mortali uita, ad aeternam DEI et Ecclesiae coelestis consuetudinem euocatus esset.*

In libro: *Wieder die uerflüchte Lere der Carlstader und alle furnemste heubter der Sacramentirer etc.* Neobrand. 1553. et 1556. in 4. passim, maxime uero in Praefatione, ubi 34. impedimenta *LVTHERI* atque Reformationis percensuit.

ANONYMVS,

In der wahrhafftigen Beschreibung uom Geschlecht, Geburt, Leben und Abschied *D. MARTIN LVTHERS*, Giessen, 1613. 8. Notante *IVNCKERO*, infra laudando, in Praefatione.

ANONYMVS,

In dem curiösen Geschichts-Calender des bocherleuchteten Mannes, *D. MARTINI LVTHERI*, Lipf. 1697. 8. Breuem huius, et iuxta annorum seriem bene dispositam, de *LVTHERO* Narrationem, *Bibliis Norimbergensibus*, anno 1710. editis in folio, praefixam, pleniorum anno 1714. impri mi curauit *KOCHIVS*, infra commemorandus. Sic et anno 1718. *Krausio*, Pragensi, maledico, obseruationibus ad ipsum pertinentibus, denuo illustrata, fuit opposita.

ANONYMVS,

In der umständlichen Beschreibung des Lebens und der Reformation *Lutheri*, quae praemissa fuit *Bibliis Germanicis*, Lipsiae 1701. in folio, 1705. et 1714. in 4. editis, cum Praefat. *B. D. SELIGMANNI*. A Calendario, modo recensito, si a breuitate discedas, parum differt.

ANONYMVS,

Im ersten Gespräche der Vnterredungen im Reiche derer Lebendigen auf Erden, zwischen *D. Martino LVTHERO* und *M. Vlrico ZWINGLIO*, Frf. und Leipz. 1720. in 4. Vbi, ex ignorantia, iracundia, adulatione, et quae sunt reliqua, *LVTHERVUM* multa fecisse, disputatur, nullus *LVTHERVUM* inter et *ZWINGLIUM* realis dissensus admittitur, et posterior priori in Reformationis opere praeponitur, qua fide, Ipse iudicabis. Conf. *Dn. I. C. FVNCKII* *Reformat. Histor. C. 2. §. 2. p. 39. sqq.*

ANONYMVS,

In Diario Eruditorum Virorum. Cuius tamen copia facta mihi hactenus non est.

ARNOLDVS, (*Godofr.*) Pastor tandem et Inspect. Perleberg. magno cum iudicio legendus, siquidem *uituperandos laudare, et laudandos uituperare subinde affectat.*

1.) *In seiner K. und K. Historia, Francf. 1700. in fol. edita, P. II. L. XVI. C. V. p. 37. sqq. data uero opera*

2.) *Im Leben der Gläubigen, oder, Beschreibung solcher Gottseliger Personen, welche in denen letzten 200. Jahren sonderlich bekant worden, Hal. 1701. in 4. a pag. 404-536. Quo in libro pias ipsi mulieres Theologis, et Theologos, finistre saepius expositos, piis ipsi uirginibus iungit dexterime. Conf. REL. INNOC. 1701. p. (95.) 102. sqq. de priori, et p. (381.) 407. sqq. de posteriori. Nec non 1703. p. m. 158. de Historiarum Supplementis. Addatur M. I. C. COLERVS in Vita G. Arnoldi.*

BASNAGIVS, (*Iacob.*) cum *Sam.* non confund. Reformat.

Dans l' Histoire de l'Eglise, depuis IESVS-CHRIT jusqu' à present, diuifée en quatre Parties, à Rotterd, M. DC. XCIX. Tom. II. Part. IV. Liu. XXV. (qui contient l' etablissement de la Reformation, et sa defense.) Chap. III. p. 1479. sqq. Praecipua adducti Capitis momenta haec sunt: II. Caractere de Luther. IV. Le style de Luther examiné. V. Apologie de Luther sur les uolences, dont Mr. de Meaux l' accuse. VII. Conference de Luther avec le diable. VIII. Respect imaginaire de Luther pour l' Eglise Romaine. X. Si Luther prenoit la qualité de Prophete. etc.

BEER, (*Domin.*) ad D. Laur. tandem Sen. Norimbergensis,

In s. Fortpflanzung Euangelischer Warbeit. 1654. 12. pl. 10. Citante hunc in finem PFEFFERKORNIO, alibi laudando. Conf. tamen REL. INNOC. 1711. p. 322. ubi alio Auctor prae-nomine dicitur Martinus.

BLOVNT

BLOUNT, (*Thomas-Pope*) Anglo-Britannus Baronettus, *In Censura Celebriorum Authorum*, s. Tractatu, in quo varia Virorum doctorum de Clarissimis cuiusque Seculi Scriptoribus iudicia traduntur, Londini 1690. in fol. et Geneuae, 1710. 4. mai. p. 540-544. post. edit.

BVDDEVS, (*Io. Franc.*) Theol. D. et Pr. Ienens. Celeberr. *Im Allgemeinen Historischen Lexico, in welchem das Leben und die Thaten der Patriarchen, Propheten, Väter der ersten Kirchen, Päbste, Cardinäle, Bischöffe, Praelaten, uornehmer Gottes-Gelahrten, nebst denen Ketzern; wie nicht weniger der Kayser, Könige, Chur- und Fürsten etc. und endlich die Beschreibungen derer Kayserthümer, Königreiche, Fürstenthümer etc. in Alphabetischer Ordnung mit bewehrten Zeugnissen uorgestellet werden, andere und uermehrte Auflage*, 1. Theil, A-D; 2. Th. D-K; 3. Th. K-R; 4. Th. R-Z. Leipz. 1722. in fol. *Parte III. p. 253. sq.* Prior, si recte memini, editio adspexit lucem anno 1709. cui tamen ut anteferatur posterior, praerogatiuae, sub initium recentioris indicatae, urgent non contemnendae.

BVGENHAGEN, (*Job.*) Theol. D. Past. et Superint. Witt. *In Concione Funebris (quam dulcissimam et ualde piam dicit MENTZIVS, L. 1. Epit. Vit. p. 83.) in obitum D. Martini Lutheri, super illud 1. Thess. IV. c. 13. et 14. Nolumus uos ignorare, fratres, de dormientibus etc.* Witt. 1546. d. 22. Febr. habita, et exscripta; per *Matth. RITTERVM* primum latine reddita 1549. et 1557. 8. a *CRVCIGERO* anno 1553. in 4. edita; a *DRESSERO* in *Historia*, mox commendanda, *LVTHERI* No. VIII. repetita, et a *SAGITTARIO* germanice exhibita Tom. VIII. Altenb. f. 863.

BVRGERVS, (*Job. Quod Vult Deus*) Eccles. Martisb. Merit. *In s. Historischen Nachricht von des sel. Herrn D. MARTINI LVTHERI Münchs- Stand und Kloster- Leben*, Martisb. 1717. 8. Recusa auctior ib. 1719. Quae, licet commodius a-

libi in scenam possit produci, et huc tamen referatur, est necesse. Cum primis uero ex uiginti illis, quae *Perquam Reuer. Auctor* constituit, Capitibus, sextum, p. m. 93. sqq. commemoro. Summam exposuit Ipse his uerbis: *Kurtze Erzehlung uon Lutheri Leben nach dessen merckwürdigsten Vmstaenden.* Inscriptio autem descriptionem exacte respondere, aequus Lector suo probabit calculo. Quod superest, conf. *REL. INNOC.* 1717. p. 142.

CAMERARIUS, (*Ioach.*) Pabepergens. Pr. Gr. Ling. Tubing. *In Narratione diligenti et accurata de Phil. Melanchthonis ortu, totius uitae curriculo et morte,* rec. Lips. 1696. in 8. Vbi saltem obiter, Numeris in primis IX. X. XV. XXV. LI. LIII. LXII. et LXVII. egit de *LVTHERO*, quem locum postremum, *contra LVTHERI contemptores,* expendemus proxime.

CELIUS, alias COELIUS, (*Mich.*) Past. Mansfeld.

- 1) *In Concione Funebris, in obitum D. M. LVTHERI, ex Ec. LVII. c. I. iustus perit etc.* die 20. Febr. 1546. habita Illebiae, quam uide in I. M. KOCHII *Christlichen Ebrer-Gedächtniß Lutheri*, no. I. p. 23. sqq. nec non *Tomo VIII. Altenb. f. 853 861, desumptam ex CELII Christlichen und nützlichen auflegungen*, anno 1565. a *Cyr. SPANGENBERGIO* editis, f. 226.
- 2) *In Narratione Hist. de Morte LVTHERI*, V Vitteb. 1546. publicata; a *CRVCIGERO* anno 1553. in 4. repetita; et a *DRESSERO* in *Historia Lutheri* no. VII. tandem renouata. De qua uero posteriori notandum, quod et *Iustus IONAS* hanc eandem sibi uindicet, prout ipsa *Narrationis* plenior Inscriptio satis superque docet.

CHYTRAEVS, (*Dau.*) Th. Doct. et Histor. Prof. Rostoch. *In SAXONIA*, ab anno Chr. MD. usque ad annum M DC, tertium recognita, et per decennium continuata, Lips. M DC XI. in folio. De *LVTHERO* hic passim agitur, maxime tamen, ductu Indicis, p. 247. sqq.

CROGE-

CROGERVS, (*Nic.*) Pastor quond. Stadenfis ad aed. D. Ioh. In *Doxologia Megalandri Dn. D. MART. LVTHERI*, f. Im Ebreu-Gedächtniß D. M. Luthers, Hamb. 1618. 8. Quatuor sunt Conciones Iubileae, quas habuerat B. Auctor super Pf. CXVII. 1. 2. Matth. XVI. 18. Matth. XXII. 1. sqq. et 1. Tim. V. 17. Conf. G. ROTHII ad Solemnia Anni Secularis secundi Inuitationem, Stadae 1717. in 4. p. 6.

CVRTIVS, (*Cornel.*) Eremit. August. Bruxellensis, Prior, et Ordinis sui per Prouinciam Bauaricam Visitator, In *Elogiis Virorum Illustrum ex Ordine Eremitico D. AVGVSTINI*, cum Iconibus. Antuerp. 1636. in. 4. Liber, cuius mentionem Ipse Vir Magnificus, Dn. D. CHLADENIVS, Patronus meus quam maxime Observandus, cum Theses LVTHERI de Indulgentiis explicaret publice, iniicere non dubitauit.

CYPRIANVS, (*Ern. Sal.*) SS. Th. Doct. Consistor. et Consiliar. Gothanus per orbem Celeberrimus, In *Hilaris Euangelicis*, oder *Theologisch-Historischen Bericht vom Andern Euangelischen Iubel-Fest nebst III. Büchern darzugehöriger Acten und Materien, deren das Erste, die Obrigkeitlichen Verordnungen, und uiele Historische Nachrichten, das Andere, Orationes und Programmata Iubilaea, das Dritte, eine vollständige Beschreibung der Iubel-Medaillen begreiffet*. Mit Kupfern, Summarien, und einem nützlichem Register, Gotha, uerlegt M. G. VVeidmann, 1719. in fol. De opere hoc vastissimo atque praestantissimo, quod *Theatrum prouidentiae ac misericordiae diuinae* dicitur rectissime, notamus I. *Generatim*, iussu id atque auctoritate *Serenissimi Principis ac Domini, Dn. FRIDERICI, DVCCIS SAXONVM GOTHANI Propitiosissimi*, fuisse adornatum atque collectum a Summe Venerando, quem diximus, *VIRO*, qui et Ipse *Relationem Historico Theologicam*, (*den Historisch-Theologischen Bericht*) *KRAVSIO*, Pragenfi, cum primis oppositam, et eodem adhuc anno, multis cum accessionibus, Gotha

thae rursus, sed rarius, excusam in 8. praemisit. Conf. *Rel. Innoc.* 1719. p. 292. nec non 697. fqq. II. *Speciatim*, ex Parte prima *triplicem LVTHERI VITAM*, in Principatu *Wurtembergico*, (Cap. XXI. p. 372.) Ducatu *Nassau-Idsteinensi*, (Cap. XLVIII. p. 546. lqq.) et Comitatu *Hobenloico* (Cap. XXXI. p. 447. fqq.) publice tunc praelectam, huc in primis pertinere, et *tertiam Partem* integram, sub titulo sequenti: *Der GOTT zu schuldigsten Ehren, und denen Nachkommen zu danckbaren Andencken, errichtete EBENEZER* ab Historiographo et Antiquario Excellenti Gothano, *Dn. Christ. SCHLEGELIO* esse confectam. Vid. *Rel. Innoc.* l. c. p. 57. fqq. Pia, quae restant, nota haec sunt: *Velit DEVS T. O. M. Tantis, et de Ecclesia nostra puriore insigniter Meritis Viris*, vitam ulteriorem, felicem atque tranquillam concedere, quo *Hilariorum Tomum*, quem anxie expectamus, *Secundum*, ab *Ipsorum* manibus hilari queamus accipere.

DANNHAVERVS, (*Iob. Conr.*) SS. Th. D. P. P. et Conuentus Ecclesiastici Argentoratensis Praefes, *In Disputatione*, sub hoc titulo: *Memoria Thaumastandri Lutheri renouata*, Argent. d. 13. Febr. 1661. habita, quae inter *Disputationes Eius Theologicas*, opera *M. Christ. MISLERI* Lipsi. 1707. in 4. editas, locum XIX. occupat, a pag. 999. usque ad p. 1099. De ordine atque praestantia huius scripti eruditissimi, *Capitum*, quae numero XV. constituit, *Summulae* testentur. Producitur nempe *LVTHERVVS* Cap. I. *Natus*, II. *Renatus*, III. *Puer eorum*, IV. *Studiosus adolescens*, V. *Monachus supersticiosus*, VI. *Conuersus*, VII. *Professor Academicus*, VIII. *Minister Ecclesiae*, IX. *Doctor Theologus*, X. *Heros*, XI. *Maritus*, XII. *Ciuis bonus*, XIII. *Vir bonus*, XIV. *Martyr*, et tandem XV. *Homo mortalis*.

DITZINGERVS, (*Lud. Carl.*) Past. et Consistorialis Esling. *Im Denckmabl des heilsamen Reformationen-Werckes etc.* zu Esling-

Efslingen 1717. auffgerichtet, und mit einem doppelten Anhang einer Schul-Oration und des sel. LVTHERI Lebens-Lauff publiciret. Augsp. 1721. 4. 1. alph. 5. pl. De Dn. Auctoris controuersia circa phrasin: Ego sum Christus, conf. Rel. Innoc. 1709. p. 253. sqq.

DRESSERVS, (Matthaeus) Hist. P. P. Lipsiensis,

1.) In MART. LVTHERI HISTORIA, Lipsiae, anno 1598. in 8. edita, ubi Commentationes XV, ad Lutheri Vitam pertinentes, iunctim exhibet, ac no. XIII. suam ipsius de Vita et Actis Lutheri duplicem Narrationem, alteram ex libello de Festis, alteram uero ex Millenario sexto Isagoges Historicae p. 46. sqq. defumtam, commendat. Conf. B. IVNCKERI Lutherus ex Nummis, §. 10. in Praefat. Vbi tamen omnia non adeo accurate fuerunt exposita. Vide POLLICARIVS.

2.) In libro de praecipuis Germaniae Urbibus, Lips. 1606. 8. edito, p. 346. 247. 612. aliisque in locis.

Du-PINIVS, (L. El.) Theol. Doct. et Prof. Parisiensis,

Dans Nouvelle Bibliotheque des Auteurs Ecclesiastiques, contenant l'histoire de leur vie, Tome XIII. des Auteurs du XVI. Siecle de l'Eglise, à Paris 1703. in 4. mai. Chap. II. p. 30. sqq. Legatur B. IAEGERI Hist. Eccl. Sec. XVII. L. 3. C. 12. p. 135. Du-Pinium uero ipsum nulli temere esse obtrudendum, uel ex sola adducti Capitis summa patet: Histoire de la naissance et du progres de l' Heresie de Luther et des Sectes, qu'elle a produites iusqu'à la conuocation du Concile de Trente. Conf. tamen EIVSDEM Kurtzgefaßte Kirchen-Historie, in Frag und Antwort gestellt, und aus dem Frantzösischen ins hochteutsche übersetzt uon G. M. H. Regensp. 1717, 8. Parte IV. et ultima, p. 27. sqq. Nec non Eiusd. kurtze Chronologische Tabelle, p. 632. sqq. Nihil interea impedit, quo minus cum ipso statuat interprete, aureum SECKENDORFFII Commentarium huic, de LVTHERO per Quaestiones exponenti, multum esse anteferendum. Sic enim u. g. Reformati-

C

onis

onis initia non spiritus, sed carnis curae tribuit, et quae sunt alia, nemini concedenda.

EBERVS, (*Paulus*) Theol. Doct. et Ling. tunc Hebr. Prof. Vit. *In Calendario Historico*, recens ab eodem aucto et excuso, Witt. M. D. LXVI. 8. Passim, pag. in primis 380. 168. 100. et 104. ubi *natalis, prima disputatio, mors et sepultura LVTHERI* exponuntur.

FLEVERTVS, (*Iob. Basil.*) Ecclesiast. nunc Numb. Meritiff. *Im Historischen Catechismo von der Reformation Lutheri, und denen Symbolischen Büchern unserer Evangelisch Lutherischen Kirche*, etc. Witt. 1717. in 8. pag. inpr. 116. sqq. *Conf. Rel. Innoc.* 1716. p. 504. et 1717. p. 135. ubi *Perquam Rev. Auctor* sua non defraudatur laude.

FORSTERVS, (*Iob.*) SS. Th. Doct. eiusdemque Prof. ac Pastor VVitteb. tandem uero Past. Illeb. et Comitatus Mansfeldensis Superint. Generalis, *In Elogio LVTHERI*, s. *Oratione Panegyrica de Doctoratu et Coniugio B. LVTHERI*, opposita Calumniis et sophisticationibus friuolis *Iac. GRETSERI*, VVitt. 1612. in 4to.

FORSTMANNVS, (*Thom.*) Lyc. Iserlohn. Rector, *In Vita LVTHERI*, Susati 1717. in 4. pl. 12. Scriptum Auctore suo non indignum, qui uel in adiectis obseruationibus multam satis demonstrauit lectionem, et *de beata LVTHERI morte* copiosus agere, sub finem, promisit. *Conf. Rel. Innoc.* 1717. p. 1073. sq.

FRANCKIUS, (*Frider.*) Pastor Nordlingensis, *In f. Sechs Predigten von dem Evangelischen Iubel- und Danck-Fest*, darinnen gehandelt wird
 I. *Von dem waren Ablass.* II. *Von dem Beruff Lutheri.*
 III. *Von dem seligen Tag der Ausführung aus dem Römischen Dienst-Haus.*
 IV. *VWie man das Iubel-Fest begeben soll.*

V. *Wie*

V. *V*ie man den Beylag, so **GOTT** durch **D. LVTHERN** sel. gegeben, bewahren solle.

VI. *V*on der Ankunfft, Leben und Abschied **LV-
THERI**, p. 57. sq. (quae huc cum primis pertinebant)
gehalten zu Nördlingen, und gedr. zu Nurnb. 1618. in 4.
Statim post Praef. **FRANKII** effigies ex aere nitido ex-
hibetur, his subscriptis uersiculis:

<p>(1616.) Dir leb und stirb ich Iesu Christ, Der du mein Herr und Heyland bist, Dir sey gedanckt, daß du bist dar Zu leben fünfzig sieben Jahr</p>	<p>Dreyßig und drey zu dienen dir, Aus Gnade hast gegeben mir; Nun machs mit mir, wie dir's gefällt, Ich hab mein Sach dir beim gestellt.</p>
---	---

FREHERVS, (*Paulus*,) Medicus Noribergensis,
In Theatro Virorum eruditione clarorum, Norib. MDC LXXXVIII.
in fol. P. I. S. III. p. 118 - 145. ubi in recensendis maxime
LVTHERI Scriptis (de quibus *Conr. GESNERI* uideatur *Bi-
bliotheca*) est prolixior. Conf. p. 98. ubi duplicem *Mega-
landri* effigiem deprehendes, quem tamen in finem *B.*
consultuisse **IVNCKERVM**, duxerim consultius.

FVNCKIUS, (*Io. Casp.*) Ecclesiast. et Mathem. P. P. Ulmenl.
*In s. Kurtzgefaßten Reformationen - Historie, samt beyge-
fügter Augspurgischen Confession, Passauischen Vertrag,
Religions-Frieden und Ulmischen Reformationen - Aufschreiben,*
Ulm. 1717. in 8. pag. cum primis 22. sqq. Vbi in recen-
sendis maxime iis, quae de **LVTHERO** ante Reforma-
tionem ueniunt notanda, est prolixior, nihilque ponit,
quod aliunde non probauerit.

GEDICKIUS, (*Lamp.*) P. Insp. et Affess. Consist. Milit. Berol.
*Im kurtzen Historischen Unterrichts von dem gantzen Reforma-
tions-Verck, so durch den Dienst LVTHERI sich Anno 1517.
angefangen,* etc. Berl. 1718. in 8. pag. in primis 178. sqq.
ubi per totam, quam recenset, **LVTHERI** Vitam, **DEI**

circa eandem singularem *providentiam* repetit atque inculcat.

GEORGIUS, (*Reuerendissimus et Illustrissimus Princeps ac Dominus Anbaltinus, reliqua,*)

In OPERIBVS, germanice prius (1555.) in lucem editis, nunc uero, ut ab exteris quoque cognosci et legi possint, in latinum sermonem conuersis, et aliis utilibus scriptis, antea non editis, adauctis, liberalitate, cura et studio Illustriss. Principis ac Domini, Dn. BERNHARDI, PRINCIPIS ANHALTINI, etc. Witteb. M. D. LXX. in fol. Opus Excellentissimum, subinde (pag. u g. 292. 359. aliisque in locis) de LVTHERO quoque exponens, maximeque dignum, quod a D. El. VEIHELIO in Tractatu de Historia et Necessitate Reformationis LVTHERI, Vlm. 1692. mitteretur in compendium.

Sic uero LVDOVICVS, Comes Palatinus Rheni atque Dux Bauariae Serenissimus, GEORGII, ait, ANHALTINI Scripta quotiescunque lego, adeo afficior, et tanta cum admiratione insignia eius dona suspicio, ut, si a DEO integra mihi optio daretur, non Romanum Imperium magis, quam simile donum docendi et scribendi seligerem. Conf. supra iam laudatum Programmata B. SELIGMANNI de LVTHERO, cum Viris Sanctis comparato.

GERHARDVS, (*Iob.*) S. S. Theol. D, et in Acad. Ien. P. P. quem tertium a LVTHERO et CHEMNITIO orbis Evangelici Atlantem REISERVS ad SPIZELIVM dixit rectissime, *in Confessione Catholica, in qua doctrina Catholica et Evangelica, quam Ecclesiae Augustanae Confessioni addictae profitentur, ex Romano-Catholicorum Scriptorum suffragiis confirmatur, Frf. et Lips. anno 1679. a Iob. Andrea, Iohannis Filio, uno Volumine edita in fol. pag. inprimis 326. sqq. aliisque in locis, de quibus uideatur Index rerum et uerborum copiosissimus. Liber, ubi de LVTHERO defenso agemus, studiosissime commendandus. Hunc enim "colle-*
git

git ex optimae notae monumentis, eo sine, ut clarissime appa-
reat, cuncta Ecclesiae Euangelicae dogmata, uetustiorum pa-
riter ac recentiorum, ipsorumque etiam Romanensium Docto-
rum calculis probata fuisse, sicque orthodoxi in fide uera con-
firmentur, et sine haesitatione profiteantur ueritatem, Th.
SPIZELIUS in Templo Honoris refer. sub Num. XVII.

GLOCCERVS, (Georg.)

In *f. wahrhaftigen Historie von der Lehre, Leben, Beruff, und
sel. Abschied D. M. Luthers*, Straßb. 1586. in 8. Vid. Cl. HEV-
MANNVS de immortalis Isenaci gloria p. 5. ubi erroris hunc
conuincit, dicentem, LVTHERVVM HILTENIO usum fu-
isse Praeceptore.

GOETZIUS, (Georg. Henr.) S. S. Th. Doctor, Pastor et
Superintendens Lubecensium longe Celeberrimus,
In *dissertatione*, cui tit. *Miscellanea de Vita LVTHERI*, Lub.
1719. in 4. habita.

Reliqua maxime Venerandi AVCTORIS de LVTHERO Scripta,
etsi rariora, quod doleo, ad nos perueniant, plura, ue-
niam ubi impetrauero, adducam alibi.

GRINSIUS, (Mart. Nic.) Phil. Mag. et S. S. Theol. Baccal.
In *D. Mart. LVTHERI Vollständigen Leben etc. nebenst einem
Iabr-Büchlein aller Religions-Begebenheiten von 1546. bis 1721.*
Ienae ap. Kaltenbr. exc. Eisenb. 1722. in 4. 2. alph. Libelli
huius, antequam ederetur, fata, cum Lectore Cl. Auctor
ipse communicare nullus dubitauit. Conf. *Venerab. Dn.
D. CYPRIANI Hilaria Euangelica* P. I. C. IX. p. 264. b. ubi
Conuersi huius Pontificii Iena bis iubilans adducitur.

GRVBERVVS, (Erasmus) Past. et Superint. Ratibonensis,
de quo modo celebratus Dn. D. GOETZIUS in *Eius Me-
moria*, Lubecae 1721. in 8. edita p. 30. sic pronuntiat: *Eum
LVTHERI bono natum et ad honoris fastigium euectum fuisse,
ut illius doctrinam affereret, atque ad posteros transmittere
studeret,*

In *Luthero Rediituo, Alueo et Theologia Lutheri.* De scriptis his, omnino rarioribus, fusius differere constituit *Vir max. Reu. Dn. D. Georg. SERPILIVS* in *Praefatione* erudita, *Reu. Dn. M. I. H. KINDERVATERI Nordbusae illustri* praefixa. Conf. Interim *VEIELII*, infra laudandi, *Güld. Kleinod etc.* in *Praef.* Diem uero *GRVBERVS* obiit supremum anno 1684. de cuius morte *Iob. Lud. PRASCHIVS*, simul notante *CRVSIO* in *f. Vergn. Müß. Stunden*, P. XI. p. 49, sic cecinit:

*Non Tu, cum caderes, cecidisti, magne LVTHERE,
Casu GRVBERI, magne LVTHERE, iaces.*

HARDTIUS, (*Herm.*) LL.OO. in Acad. Helmst. P. P. Celeb. In multis omnino Scriptis, a Clariss. *Dn. Cbr. SHOETTGENIO* in *Iubilaeo Tezeltano*, *Hilar. Euangelicis* inserto, indicatis, maxime uero in *Historia Literaria Reformationis*, Hal. 1717. edita in folio. De quibus tamen alibi commodior erit dicendi locus.

HIEMERVS, (*Iob. Henr.*) Theol. Doctor Tubingensis, *In Vita LVTHERI*, *Iubilaeo Academiae Tubingensis* inserta, Tub. 1618. in 4. pl. 20. Conf. *Rel. Innoc.* 1717. p. 117. sq.

HILDEBRANDVS, (*Ioach.*) Superit. tandem Gen. Luneb. In breui relatione *de Vita Lutheri*, quae sub finem libelli, *de Diebus Festis*, Helmst. 1718. 4. editi, conspicitur. Conf. tamen *Io. Henr. uon SEELEN* *Iudicium Hildebrandinum, de Coniugio Lutheri, modeste expensum.* Lub. 1719. 4.

HIRTZVVIGIVS, (*Henr*) Rect. Gymn. Moeno-Francof. *In Dramate eleganti et lectu incundo*, quod inscribitur: *LVTHERVVS*, VVitt. 1617. 8. pl. 14. Conf. *Rel. Innoc.* 1717. p. 121. Editio prodiit correctior anno eodem Frf. MDCXVII. 8. pl. 12. ubi in ipsa libelli fronte *LVTHERVVS* atque *TETZELIVS*, aeri nitide incisi, exhibentur, hoc adiecto Disticho:

*DECELIVS Papae bullis; LVTHERVVS IOVAE
Verbo ductas; utro tutius ire duce?*

HOE, (*Matth. ab Höweg*) Theol. D. et Primus f. t. Concion. Aul. Dresdenfis,

- 1.) *Im Christlichen Geburt- und Lob-Gedächtniß des Hocherleuchteten thewren werthen Mannes Gottes, Herrn D. M. LV- THERI*, Lipsf. 1604. in 8. Scriptum autem hoc ipsum non multum forsan differet ab ea, quam *Theoph. SPIZELIVS* in *Templo Honoris Reserato Operibus Eius* latinis adnumeravit, *Oratione, de LVTHERO Magno*, publicis et clanculariis eius mastigibus opposita, Mülhuf. 1604.
- 2.) *In Apologia pro beato LVTHERO, Augustana Confessione et Veritate Historica, aduersus Ioh. LAMPADII, Sacramentarii Bremensis, calumnias horrendas, criminationes, blasphemias et crassissima mendacia*, Lipsf. 1611. in 4. Liber, cuius alibi re- ctius instituetur mentio.
- 3.) *In MARTINALIBVS Sacris Pragensibus, h. e. in der unuer- meidentlichen Rettung der Ebre, Person, Lehr und Gaben, Herrn D. LVTHERI, zu Prag etc. gethan*, Leipz. 1613. in 4.
- 4.) *In Sancto THAVMASIANDRO et Triumphatore LVTHERO, d. i. Im Bericht von dem heiligen VVunder-Mann, und wider das Babstthumb, auch andere Rotten und Secten triumphirenden Rüstzeug Gottes, Herrn D. Mart. LVTHERO, wie er sich als einen treuen Euangelisten und hochgewünschten dritten E- liam erzeiget habe*. Leipz. 1610. und 1617. in 4. Decem uero hic ipse Liber constat concionibus, in quibus *de LVTHERI ortu, educatione, donis, ardore, et rebus, huc per- tinentibus, aliis tractatur*. Sub finem (p. 200.) con- spiciuntur *Elogia et Iudicia FERDINANDI REGIS, ERASMI, MELANCHTHONIS, BRENTII, AMSDORFII, VRB. REGII, et Aliorum de LVTHERO*. Quod speciatim ad 5. poste- riores attinet *Conciones, Apoc. Cap. XIV. c. 6. et 7. ele- ganter declarant, cum in proxime praecedentibus dua- bus ex i. Reg. toto Cap. XVIII, LVTHERVS, tertius Elias, erudite fuerit demonstratus.*

5.) *Idem*

5.) *In Parasceue ad Solemnitatem Iubil. Euangelicam*, L. 1617. quae tamen ad argumentum *de Reformatione* magis pertinet. De cetero uideatur *Indiculus, oder Verzeichniß -- der Schrifften Herrn D. HOE, von 1601. bis auff 1626. in Druck gegeben*, Leipz. in 4. 2. Bogen.

HOORNBEEK, (*Iob. Theol. Doct. Past. et Prof. Ultraiect.*) *In Summa Controuersarum Religionis cum Infidelibus, Haereticis et Schismaticis, etc.* Editione secunda, auct. et emendatiore, Frf. ad Viadr. 1697. in 8. pag. inpr. 610. sqq. Vbi de LVTHERO sic exponit, ut nihil in eo desideret, praeter *humilitatem et moderationem*, erga CAROLOSTADIVM, puta, et cum primis ZVINGLIUM, quorum partes in se susceperat defendendas.

HOTTINGERVS, (*Iob. Henr.*) Tigurinus, *In Historiae Eccles. Tomo VI. seu Seculi XVI. Parte II. in qua de Reformationis necessitate, prodromis, gradibus, -- de Causis Reformationis, tam Principali, quam instrumentalibus, ZVINGLIO praesertim, LVTHERO et CALVINO agitur*, Tiguri, 1665. 8. Vbi uero ex ipso statim titulo apparet, quae ipsi fides sit habenda. Vid. *Summe Venerab. Dn. D. VVERNSDORFII, Patroni mei, aetatem Colendi, Historia Augustanae Confessionis*, §. statim primo, ubi multis, iidemque inuictis, demonstrauit argumentis, *non Zuinglium, sed Lutherum, primum in Germania Religionis fuisse Repurgatorem.*

IONAS, (*Iustus*) Th. D. et Pr. Vit. Insp. tandem Coburgensis, 1.) *In Concione Funebris*, ex 1. Thess. IV. 13-18. Illebi d. 19. Febr. 1546. habita, et Halae repetita. Videatur I. M. KOCHII *Christl. Ehren-Gedächtniß LVTHERI*, no. 1.

2.) *In Narratione Hist. de Morte Lutheri*, quam exhibuit DRESSEBVS in *Hist. LVTH.* no. VII. Videatur supra CELIVS.

IVNCKERVS, (*Christianus*) Gymnasii Altenburgensis Director quondam optime Meritus,

- In Vita D. M. LVTHERI, Nummis atque Iconibus illustrata, Lipsi.*
1699. 8. In uernaculam conuersa, prodiit auctior, ibid.
1706. sub tit: *Das Guldene und Silberne Ehren-Gedächtniß D. M.*
Lutheri, in welchen dessen Leben, Tod, Familie und Reliquien,
etc. aus mehr als 200. Medaillen oder Schau-Müntzen mit Anmer-
ckungen erkläret werden, etc. Liber ex ratione non una maxi-
me commendandus, cuius initia prima indicauit Ipse in *Præ-*
fatione. Anno nimirum 1695. d. OO. SS. *Orationem,* quam
Fac. Theol. t. t. Decanus, D. Iob. OLEARIVS, in Program-
mate suo, (apud Magnif. Dn. D. BOERNERVM, in *Pietate*
Acad. Lipsiens. p. 289.) *excellenti eruditione Iuuenis dicit elegan-*
tissimam, habuerat Lipsiæ, *de Vita Lutheri, nummorum memo-*
rialium monumentis consignata, hanc uero, successu tempó-
ris, adauxit ita, ut in integrum, quem dixi, Commentari-
um excreuerit. Conf. ACTAERVDIT. Lipsiæ, 1699. p. 300.
- KESLERVS, (Andr.) SS. Th. D. et Superint. tandem Ge-
neralis Coburgensis,
In f. Lutherum, oder gründlichen Bericht von D. M. LVTHERI
Lehr, Reformation, Leben und Sterben, Coburg. 1628. 8.
Idem ille KESLERVS scripsit quoque, si recte memini,
das *Lutherische Franckenthal,* contra Schreinerum, Lipsi.
1623. 8. Conf. WETZELII *Hymnopoeogr.* P. II. infra citanda.
- KIRCHBERGERVS, (Clemens)
In Actis LVTHERI, editis Magdeburgi, Anno 1618. in 12.
- KOENIGIVS, (Geor. Matth.) Gr. LL. et Pöef. P. P. Altorf.
In Bibliotheca Veteri et Noua, ubi *Eruditorum patria,* aetas,
nomina, libri, elogia, etc. a prima mundi origine ad annum
usque M. DC. LXXIIX. ordine alphabetico exhibentur,
Altorf. 1678. in fol. min. p. 488. paucissimis.
- KOCHIVS, (Iob. Christ.) Pastor nunc Lommat. Meritiff.
In Obseru. suis Miscellaneis, T. III. P. XXXVI. p. 939. sqq.
Lipsi. 1717. in 8. Vbi *Singularia è Vita LVTHERI* afferuntur
non omnino nulla.

D

KOCHI-

KOCHIVS, (*Iob. Mich.*) Innacensis,

Im Christlichen Ehren-Gedächtniß des hocherleuchteten und von Gott zur Verbesserung der verwüsten Kirchen auserlesenen Mannes, Herrn D. Mart. LVTHERS, Eilen. 1714. in 4. Maxime uero huc pertinet Numerus III. p. 79. sqq. ubi ex Calendario Historico, supra indicato, VITA LVTHERI cum obseruationibus nonnullis exhibetur.

LANGIVS, (*Ioach.*) Theologiae Prof. Publ. Halensis,

Im wohluerdienten Ehren-Gedächtniß D. M. LVTHERI ex collectione Iob. RENTZELII, I. V. D. Vbi p. 151. ex D. C. DIETERICI Concione Iubil. Ulmensi, breuis de Vita LVTHERI commentatio repetitur. Conf. ANONTMI Denckmabl der Reformation, Witt. anno 1717. cum Praef. B. Dn. D. Calp. LOESCHERI in 8. editum, p. 55. et 58.

MAIVS, (*Io. Henr.*) SS. Th. Doct. et Prof. in Acad. Ludouic.

- 1.) *In Theologia LVTHERI, Francof. ad Moen. 1709. 4. in Prolegomenis, ubi de praedictionibus Eius, miraculis, et sic porro, agitur. In primis uero*
- 2.) *In Historia Reformationis, ib. 1710. in 4. ubi Locus de Anti-Christo huc maxime facit. Vid. Index, et Conf. Rel. Innoc. 1709. p. 48. sq. et 1710. p. 152. sqq. Addatur*
- 3.) *Eiusdem Oeconomia Iudiciorum, et quae sunt reliqua.*

MATHESIVS, (*Iob.*) Senior, Rector primum, et deinceps Pastor Vallis Ioachimicae,

In XVII. Concionibus suis, uno Volumine Norimbergae 1570. 1588. 1608. et 1621. in 4. editis, sub hoc titulo: Historien, von des Ebrwirdigen inn Gott seligen theuren Manns Gottes, D. MARTIN LVTHERS Anfang, Lebre, Leben, etc. HVIVS et MELANCHTHONIS de Vita Lutheri Historiam cum eleganti Praefatione denuo recudi fecit G.F. STIEBERVS, Ao. 1715. De cetero uid. M. I. B. MATHESII Vita Iob. MATHESII, Dresdae, 1705. in 8. edita.

MAYERVS, (*Iob. Frid.*) In Academia tandem Gryphifwaldensi

waldensi Professor Theologiae Primarius, et Pomeraniae Suecicae Rugiaeque Superintendentens Generalis,

*In oratione sacra, quae inscribitur: VNSTERBLICHER LV-
THERVS, an seinem Sterbe-Tage, den 18. Febr. der Gemeine
Gottes zu St. Iacob in Hamburg uorgetragen. Prodiit ibidem
1698. 8. Reliqua Huius de LVTHERO scripta adducam
alibi. Conferatur tamen SELNECCERVS.*

MELANCHTHON, (*Philip.*) Gr. Ling. in Acad. Vit. P. P.

- 1.) *In Commentatione de Vita et Actis Reuerendiss. Viri, D. M.
LVTHERI, Vit. 1546. et 1549; inserta deinceps, non ta-
men tota, Eius Declamationibus, Tom. IV; et recusa
ib. 1700. in 4; quae alias praefationis uicem ad Tomum
II. Operum Lat. Witteb. LVTHERI sustinet, et apud DRES-
SERVM, in Historia LVTHERI, tertium locum occupat.
Germanice exhibetur Tomo VII. Altenb. f. 874. Nec non*
- 2.) *In Denuntiatione Mortis LVTHERI. Videatur DRESSERVS,
l. c. no. VI. Et tandem*
- 3.) *In Oratione Funebri, VVitt. d. 22. Febr. 1546. habita; a D.
Casp. CRVCIGERO in idioma germanicum conuersa; et
a I. M. KOCHIO, in f. Christl. Ebreu-Ged. LVTHERI, no. 2.
p. 60. sqq. repetita.*

MENCIVS, (*Baltb.*) Nimec. Saxo, Ord. Philos. in Acad.
Vitembergensi Adiunctus, et Pöeta Coronatus,

*In Elogiis Praecipuorum Doctorum ac Professorum Theologiae in
Academia Wittenbergensi. Vit. 1606. in 8. a p. 15. usque ad
p. 46. ubi in recensendis Eius scriptis maxime fuit occupa-
tus. De obitu LVTHERI, et pompa, circa eundem, funebri,
relationem, suo loco laudandam, dedit alibi.*

MENCKENIVS, (*Iob. Burc.*) Celeberr. Hist. P. P. Lipsien-
sis, Hospes aliquando meus, nunc quoque Colendus,
*Im Compendiösen Gelehrten-Lexico, Leipz. 1715. 8. mai. p.
1217. 1qq. Liber concisus et perspicuus, brevis et suffi-
ciens, cuius editionem secundam magno cum desiderio
multi expectant.*

MOELLERVS, (*Iob. Gottlieb*) Gedanensis, P. P.

In Martinalibus, seu de Vita Lutheri, Rost. 1693. Quae de Confessore et Martyre LVTHERO, moderante B. FECHTIO, disputavit, alibi percensebo.

MVLLERVS, (*Iob.*) SS. Theol. Doctor, Pastor Hamburgensis, et Ministerii tandem Senior,

In Luthero defenso et Defensi defensione, contra Car. à Creutz, S.I. *Scriptum oppido luculentum, solidaque eruditione conspicuum, in quo pietas cum doctrina, ac Zelus cum modestia, certare videtur.* Vid. Celeberrimi Dn. D. GOETZI *Memoriam Erasmi GRUBERI*, p. 22. ubi ad *Bibliothecam Lutheranam*, mihi, quam maxime optarem, hactenus non uisam, eiusdemque pag. 16, prouocat. Conf. VEIELII *Defensio Eccles. Graecan.* Sect. VII. Art. IV. sub finem. Extat quoque *Eius refutatio obiectionum, quibus Pontificii Religionem Christianam suspectam reddere uolunt*, reliqua ut taceamus.

MICHAELIS, (*Iob.*) Past. ab officio remotus, Sax.

In Luthero Rediniuo, 4. Partibus constante, in 8. 3. alph. 15. pl. De spurcissimi huius scripti Auctore, qui sub uoto, *Iobana Modera!* latere, pessima quaeque de Lutheranis spargere, et in Superiorum potestatem subinde inuehi est conatus, uide *Relat. Innoc.* 1710. p. 527. sqq. Conf. 1709. p. 49.

MICRAELIVS, (*Iob.*) Pomeranus,

In Historia Ecclesiastica, edita curâ Dan. HARTNACCI, Pomerani, edit. V. locuplet. Lips. et Frf. 1699. in 4. L. III. Sect. II. p. m. 633. sqq. Vbi per Quaestiones et Responsiones, quod et Du-Pinium fecisse, denotauimus supra, de LVTHERO exponit, et, pluribus de Eodem adductis uaticiniis, Quae. cum primis XIV. sqq. p. m. 651. *Vitam Eius, Acta et Doctrinam* dilucidius explicat.

NVBERVS, (*Georg.*) Pastor Bermaringensis in Sueuia, *In XX. suis Concionibus*, quibus fecit titulum: *Lutherus Redinius*. Vlm. 1657. in 4.

OLEA-

OLEARIUS, (*Job. Gottfr.*) Superint. Arnstad. longe Celeberr.

1.) *In seiner Ehren-Rettung des dritten Eliae und Teutschen Propheten, D. M. LVTHERI, wieder L. Schefflern, Leipz. 1666. in 8. uo. Nec non*

2.) *In s. Schutz-Schrift, contra Eundem, L. 1667. 8. Ab aliis hunc in finem adductus, et mihi non uidebatur omittendus, licet ad Lutherum Defensum repetita Eius defensio rectius omnino pertineat.*

PANTALEON, (*Henr.*) Physicus Basileensis,

In Prosopographiae Heroum atque illustrium uirorum totius Germaniae Parte tertia, eademque primaria, Basil. 1566. in fol. a p. 75. usque ad p. 82. Parte I. ma, ib. 1565. p. 139. de Martino Episcopo et Festis Martinalibus tractatur. Summatim uero notamus, quod omnium, quos exposuit, effigiem repraesentet, eandemque in literae quasi maiusculae locum, ab ipsius descriptionis initio, ponat.

POLLICARIUS, (*Job.*) Cygn. V. D. apud VVeisens. Minister, post haec uero Superint. ad tempus, Herford.

A laudato *WICKERO* in Praef. §. 7. et 10. huc non adeo accurate, ex *FELLERO*, refertur, siquidem non Ipse *LVTHERI* Vitam descripsit, sed, ut eam, loquor cum *POLLICARIO*, a *PHILIPPO* perscriptam reperit, anno 1547. saltem edidit cum Praefatione admodum exigua. Et hanc non solum apud *DRESSERVM*, l. c. uerum etiam in *Ph. MELANCHTHONIS* de Vita et Actis *Reu. Viri, D. M. LVTHERI* Commentatione, Vit. 1700. in 4. repetita, inuenies.

RABVS, (*Ludou.*) alias *Gynzer*, Memmingensis, Argentorati primum, et deinceps Ulmae Concionator,

In Historia Testium ueritatis, quinque Tomis comprehensa, Argent. 1557. 58. in 4. Conf. Georg. Matth. KOENIGII Bibliotheca Vetus et Noua, iam supra indicata, suo loco.

RITTERVS, (*Matth.*)

In Vita Lutheri, Francof. ad Moen. 1635. 8. Liber, mihi

hactenus non uisus, qui, utrum eundem, quem supra, de *BVGENHAGIO* differens, indicauit, Auctorem habeat, nec ne, tempus docebit.

ROTHIUS, (*Casp.*)

In Gloria LVTHERI, Lips. 1619. in 4. Vltiorem uero huius et sequentis notitiam si quis suppeditaret, gratum mihi faceret atque gratissimum.

RYMELINVS, (*Mart.*)

In Vita LVTHERI, occasione Iubilaei Euangelicorum primi, graece scripta, et Iubilaeo Academiae Tubingensis, Tub. 1618. in 4. inserta. Conf. *Relat. Innoc.* 1717. p. 117. sq.

SAGITTARIUS, (*Casp.*) SS. Th. D. et Hist. Prof. Ienensis, *Im aufgeleerten Catholischen Zeughause*, contra Marc. SCHOENEMANNVM, Vid. *LVTHERVS Defensus*.

SAVBERTVS, (*Iob.*) Sen. Past. et Antistes tandem Norimb.

1.) *In Miraculis Aug. Confessionis*, s. *Im Wunderwerck der Augspurgischen Confession*, Edit. II. Norimb. 1698. in 8. Ex parte saltem et rarius, fusius uero

2.) *In LVTHERO, Propbeta Germaniae*. De quo tamen alibi agendi commodior erit locus atque occasio.

SCHALLERVS, (*Wolfg.*) Pastor quondam Argentoratenf.

In Concione Iubilaea, ex Apoc. XVIII. c. 1-6. ibid. anno 1617. habita, quae secundo loco conspicitur *in den vierzehn* (non uero IV. uel XV.) *Christlichen Predigten, an dem Euangelischen Iubel-Fest der Kirchen zu Straßburg anno 1617. gehalten durch die Prediger und Kirchen-Diener daselbst*, Strasb. 1618. 4. (1. alph. 8. pl.) p. 28. sqq. Libellus apprimè utilis, siquidem praecipua, cum Pontificis controuersa, Capita in eo leguntur exposita, et Conspectus Ministrorum, Verbum DEI t. t. pure ibidem docentium, exhibetur.

SCHARFIUS, (*Iob.*) SS. Theol. D. et Prof. Vitembergensis,

In Dissert. de LVTHERO Reformatore, repetita anno 1685.

a Io.

a Io. Friderico, Iohannis Filio, qui anno subsequenti 1686. duas de LVTHERO dissertationes Ipse habuit.

SECKENDORFIUS, (Vit. Ludou.) Eques Franc. Consil. intimus Saxonicus et Brandenburgensis,

In excellenti contra Ludou. MAIMBURGIVM, S. I. HISTORIA LVTHERANISMI, siue Commentario Historico et Apologetico de Lutheranismi et Reformatione Religionis, anno 1688. in 4. et plenius anno (1692.) 1694. in fol. edito. Quod Opus (iuxta WNCCKERVM l. c. §. 14.) aggredi nemo temere audebit, nisi cui animus forte sit, ad solis radios uelle occaecari. Incomparabilem hinc laudati Auctoris laborem ab anno 1546. continuare, in Colloqu. Menstr. 1695. p. 991. promiserat, ut taceamus PFANNERVM, TENTZELIVS, et Dn. D. CYPRIANVS, in Praefatione ad Eius Historischen Bericht, P. I. fere sub finem, refert, quod in linguam eundem Germanicam conuertere, ac eruditius suis obseruationibus illustrare uoluerit, sed negotiis multis aliis, et ipsa denique morte impeditus, praeter dictam ante Historiam, nihil, quod memini, reliquit huc referendum. Hunc ergo defectum suppleuit Dn. El. FRICKIUS, Ecclesiast. Ulmenis optime meritus, in pleniore sua, non omnibus aequae probata Versione, cui fecit titulum: Herrn Veit. Ludewigs von SECKENDORF ausführliche Historie des Lutherthums und der heilsamen Reformation, welche der theuere Martin LVTHER binnen dreyßig Jahren glücklich ausgeführt, Lips. 1714. 4. mai. Vid. Ven. Dn. D. CYPRIANI Praefat. ad G. SPALATINI annales. Dereliquis conf. Celeberr. COLLECTORES Act. Erud. Lips. 1688. p. 1. 1689. p. 301. et 1691. p. 345. Mr. le CLERC Bibliothéque Historique et Vniuerselle, 1692. p. 1. Mr. BASNAGE Histoire des Ouvrages des Sçauans, 1688. p. 147. et 1692. p. 250. TENTZELIVS, in Colloqu. Menstr. 1692. p. 866. 1691. p. 762. 901. 995. Aliique plures.

SEIDE-

SEIDELIVS, (*Christ. Matth.*) Adi. Past. Praep. et Insp. Berol.
*In der kurtzen Beschreibung des erbaulichen Lebens, Herrn D.
 Martin LVTHERS*, Berl. 1718. in 12. Die nimirum 9.
 Sept. eiusd. anni laudatus Auctor *Orationem de Vita Lutheri*
 sacram habuerat, quam ut ederet, rogarunt multi. Ho-
 rum igitur desideris ut uel ex parte satisfaceret, *Praefat-*
ionem, Explicationem Catecheseos Lutheri olim praemissam,
 hanc in formam redegit, plura de eo in *Historia*, quae
 promittitur, *Reformationis* expositurus. Quod superest,
 praecipua fere omnia opellae huic eleganter inclusit,
 stylum, quem dicimus, fluidum adhibuit, et, pia tandem
 precatione facta, lectorem dimisit.

SEIDELIVS, (*Paulus*) Werdenfis,
In f. Historia und Geschichte D. M. LVTHERI, aus seinen eige-
nen Schrifften zusammen gezogen, Witt. 1582. 4.

SELNECCERVS, (*Nic.*) Theol. D. et Superint. Lips.
 1.) *In Praefatione ad LVTHERI Tisch-Reden*, Lips. 1581. editis.
 2.) *In Oratione Historica de initiis, causis et progressu Confessionis*
Augustanae, et de Vita ac Laboribus Dn. D. Martini LVTHERI,
postremae aetatis Eliae, repetita et uberius explicata in u-
 sum studiosae iuuentutis; Hildesiae, d. 4. Dec. 1590. pu-
 blice recitata, et Ienae 1592. in 4. excusa. Libellus
 ordine cum primis et methodo maxime se commendans,
 et ab incomparabili Theologo, *I. Fr. MATERO cum Notis*
 renouatus, Witt. 1687. 4.

SLEIDANVS, (*Io.*) Professor Iuris Argentinensis,
In Commentatione de Statu Religionis et Reipubl. Germanorum
sub Carolo V. Argent. 1555. in fol. Liber, de quo hic ipse
IMPERATOR dicere fuit solitus: Aut habemus prodito-
 res consiliorum, aut scriptor ille familiaris Spiritus ope-
 ra ista didicit. Conf. Celeberr. Dn. D. *I. B. MENCKE-*
NIVS ad *LANGLETVM*, p. 133. Cui add. Dn. D. *Hug.*
WISMEIDERI Tetzels Lästerung, in *Hilar. Evang. P. I. C.* 117.

p. 972. sq. ubi de optima pariter atque pessima *SLEIDANI* Editione multa erudite proponuntur.

SPANGENBERGIUS, (*Cyriac.*) Past. Mansfeld. ob Flacianismum eiectus, Argentoratique anno 1604. defunctus, *In s. uielen Predigten von Lutbero*, ab anno 1562. die, *Lutbero* natali atque emortuali, annua, memini, uice habitis Mansfeldae, maximam uero partem seorsum editis Erfordiae, A. 1564. 1566. 1569. et seqq. in 8. *Comparationes*, quas instituit elegantes, suo, B. c. D. loco, indicabo omnes atque singulas.

STIEBERVS, (*Georg. Frid.*) Serenissimae Principi Meckelburgicae, Gustrouienfi, Viduae, a Concionibus, *Im Vorspiel zur Historie der Reformation und Leben LUTHERI*, Gustr. 1711. 8. i. alph. Vid. supra *MATHESIUS*. Vtrum uero laudati Auctoris *Pietas Lutheri* in lucem omnino fuerit edita, nec ne, fateor, me nondum comperisse. Conferantur interea *Rel. Innoc.* 1711. p. 275.

TENTZELIUS, (*Wilb. Ernest.*) Historiographus Saxonicus, *Im Historischen Bericht vom Anfang und ersten Fortgang der Reformation Lutheri, zur Erläuterung des Herrn von SECKENDORFF Historie des Lutherthums*, Lips. 1717. et 1718. ter exculo cum Praefatione et Additamentis Summe Venerandi Dn. D. E. S. *CYPRIANI*, Cap. cum primis tertio, p. m. 137. sqq. *Conf. Rel. Innoc.* 1717. p. 137. et 675.

THOMAE, (*Iob. Christian*) Scholae Neostad. ad Heyd. Rector bene Meritus,

In der Historischen Beschreibung des heilsamen Reformations-Wercks und Lebens Lutheri, Coburg. 1722. 8. cum Praef. prolixiore Dn. M. Albr. Men. *VERPOORTENS*, Neostadiensium Superintendentis Vigilantissimi, qui erudita sua Commentatione, de *Mart. BVCCERO*, dudum iam inclaruit. Ipsam Lutheri uitam XVII. oratiunculis, à discipulis suis, anno Lutheranorum Iubilaeo secundo, recitatis, Cl. inclusit

E

Auctor,

Auctor, quas uero deinceps Adnotationibus, lectu maxime iucundis, illustrauit plenius.

THVANVS, (*Iac. Aug.*) Regius in Sanctiore Consistorio Confiliarius, et in suprema Regni Gallici Curia Praeses, *In Historia sui temporis*, Tomo I. Frf. M. DC. XXV. p. 9-31. Vbi ex Chytraeo cum primis, et aliis, ueritatem sic decantauit, ut odium, quod sequitur, ipsam ipsius filio mortem conciliauerit. Conf. prae ceteris, Dn. D. *I. B. MENCKENIUS*, *im Verzeichnis der vornehmsten Geschicht-Schreiber*, L. 1718. 8. p. 242. sqq.

THVMMIUS, (*Theod.*) SS. Th. Doctor, eiusdemque in Academia Tubingensi Professor, In eleganti, à *Tob. WAGNERO* olim defensa, ipsique saepius tributa, *Diss. de LVTHERO Thaumaturgo, s. de admiranda Eius Reformatione*. De quo tamen scripto fusius alibi edisseram.

VEIELIUS, (*El.*) Pastor Ulmae Primarius atque Superint. *Magnae*, iuxta *SECKENDORFIUM de Lutheranism*, L. III. f. 498. *eruditionis et pietatis Theologus*,

In libro praestantissimo, cui fecit titulum: *Ein Gùlden Kleynod der schönsten und Geistreichsten Andachten und Betrachtungen, auß den Schrifften des Seel. Manns, Doct. Martin Luthers zusammen getragen. Samt einer Vorrede und Predigt (quae huc cum primis pertinent) uon D. M. LVTHERS Seel. Leben und Wandel, Sbrifften und Glauben*. Vlm. 1669. in 8. De quo conf. *B. IVCKERI Guld. und Silb. Ebr. Ged. Lutheri*, pag. inpr. 27. aliisque in locis. Nec non, *de Eius Vita, Venerab. Dn. D. CYPRIANI Hilaria Euang.* p. 706. sq. et *B. Dn. D. PIPPINGII Trias Decadum, Memoriam Theologorum nostrae aetatis exhibens*, Lipf. 1707. 8.

VERHEIDEN, (*Iac.*) Haga-Comit.

In Elogiis praestantium aliquot Theologorum, qui Pontificem Romanum praecipue oppugnarunt. Cuius adhibuisse operam Auctores des Comp. Gelehrten Lexici, sub finem ipsi fatentur.

VHSIUS

VHSIVS, (*Erdm.*) Athen. Martiib. Rector Celeberr.

1.) *Im Leben der berühmtesten Kirchen-Lehrer und Scribenten des XVI. und XVII. Iahrhunderts nach Christi Geburt, in alphabetischer Ordnung abgefasset*, Leipz. 1710. 8. p. 249-266.

2.) *In s. Kirchen-Historie des XVI. und XVII. Iahrhunderts nach Christi Geburt*, lb. 1710. in 4. passim. Liber ad argumentum de Reformatione LVTHERI rectius referendus. Conf. interea Rel. Innoc. 1710. p. 437. de priore, et p. 510. de posteriore.

WAGNERVS, (*Iob. Iac.*) Vlmensis, Palt. Hoeruelsingensis, *In Libello Conformitatum B. Lutheri, d. i. In denen Sechs Predigten, in welchen der seel. Vater, D. Mart. LVTHERVS mit denen Allerfürnehmsten Lehrern der Kirchen Christi gar wohl uerglichen, und das denckwürdigste von ihm eingeführt wird, daran auch eine Predigt aus dem S. Andreas-Euangelio von Seinem rechtmässigen Beruff gehänget ist*, Frf. 1666. 4. Cum rerum praecipuarum Indice.

WETZELIVS, (*Iob. Casp.*) Meinungensis,

In der Historischen Lebens-Beschreibung der berühmten Lieder-Dichter, Parte II. Herrnft. 1721. in 8. p. 106-142. Vbi Lutheri vitam sic describit, ut ad Eius Cantica cum primis respiciat, quibus solícite expositis, lectorem ad ipsos huius rei fontes remittit.

Von ZIEGLER und KLIPHAVSEN, (*Henr. Ansbelm.*) Confil. Sax. et Canon. Misen. Adfess. cum uiueret, Grauißimus,

Im täglichen Schau-Platz der Zeit, auff welchen sich ein iedweder Tag durch das gantze Iahr mit seinen merckwürdigsten Begebenheiten, so sich vom Anfange der Welt biß auff diese ietzige Zeiten, an demselben zugetragen, uorstellig machet, etc. Lipsi. 1694. et, quae auctior est editio, 1700. in fol. ad diem emortuaem Lutheri, decimum nempe octauum Februarii, p. 146, sq. Conf. Eiusd. *Historisches Labyrinth der Zeit*, L. 1701. p. 1098. Nec non deren erste Fortsetzung, lb. 1718. p. 730-735.

E 2

Magnam,

Magnam, L. B. nubem habes *Scriptorum*, *LVTHERI VITAM illustrantium*, quorum alii *germanico*, alii *latino*, alii *gallico* (*), alii *graeco* (**), alii *alio* ubi fuerunt *idiomate*, et de *EO* in *soluta* partim, partim etiam *ligata* (***), e *cathedra* mox eloquendo et disputando, e *suggestu* mox praelegendo (****) et concionando, e *scena* mox conferendo et repraesentando, uario, multumque saepius diuerso, instituto egerunt. Et licet *non omnino omnes* telam suam *aeque bene atque accurate* pertexuerint, plurimi tamen suo sic defuncti sunt officio, ut ipsorum *Commentationes* non sine summa animi uoluptate legi possint atque considerari. *Librorum titulos*, praecua deliberatione facta, uerbis *Auctorum* dedi *ipsissimis* atque plenioribus, quo nimirum uni statim cuique de lingua, ab ipsis adhibita, ordine, occasione et reliquis constaret.

Equidem, *Omnes*, de *LVTHERIVITA* *exponentes*, huc omnino esse relatos, arroganter non praecudio, neque tamen quemquam ex proposito neglexi (*****). Auctores *ad Reformationem* magis, quam *ad Reformatorem* pertinentes, *SPALATINVM* u. g. *MYCONIVM*, *Alios*, alibi, per *DEVM* et diem ubi licuerit, exponam (*****). *Aduersariorum mendacissimas de Lutbero*

(*) *BASNAGIVS* u. g. *Da-PINIVS*, et qui sunt reliqui.

(**) *RYMELINVM* puto, ex obseruatione *Relat. Innoc.* loco, ante citato, p. 30.

(***) Huc cum primis referatur *HIRTZWIGIVS*, in egregio, supra commendato, *Dramate de LVTHERO*, p. 22.

(****) Ante hos quinque annos, in loco non uno, a iubilante id factum esse Ecclesia, ex *Venerab. Dn. D. CYPRIANI Hilariis Euangelicis* denotauimus supra, p. 16.

(*****) Difficilis hinc non ero, in recipiendis aliquando iis, de quibus *TVA* me commonefaciet *humanitas*.

(*****) Totus equidem non nego, et hic non nullos, suo mihi loco repetendos, esse

Lutbero compilationes tacui, siquidem hoc in negotio otium nobis fecisse uidebatur *IVNCKERVS*, libro plus simplici uice laudato, in Praefatione (*). Accedit, quod supra, in *LV-THERO Defenso*, (indigni, qui sine confutatione addantur reliquis) plenior ipsorum mentio, ut instituetur, possit institui.

Hoc autem desiderabis merito, quod, literarum ordini insistens, *Chronologicum*, ex quo tamen, in rebus maxime Historicis, multa propendent atque praecipua, penitus neglexerim. Quo ergo et hic remoueatur defectus, *Scriptorum saltem nomina*, sequentem in modum repetita: (Sec. XVI.) *Jonas, Celius, Bugenbagen, Melanchthon, Alberus, Georgius*, (Pr. Anh.) *Sleidanus, Spaxenbergius, Rabus, Pantaleon, Eberus, Matbesius, Camerarius, Selneccerus, Seidelius, Glocce- rus, Drefferus*, (Sec. XVII.) *Cbytraeus, Hoë, Mencius, Forste- rus, Hirtzwigius, Adami, Crogerus, Franckius, Hiemerus, Kirch-bergerus,*

E 3

bergerus,

esse adductos, neque tamen pro nostra id, sed aliorum fecimus auctoritate.

(*) Ad hanc uero classem referuntur sequentes:

- 1.) *Iob. ENGERDVS*, Prof. Ingolst. In der *Summarischen Historie und wahr- bassigen Geschichte, von dem Leben, Lehr, Bekänntniß und Ableyben M. LV- THERS und I. CALVINI*, etc. Ingolst. 1582. 4. Interprete primo *Iac. LAINGAEO*, Doct. Sorbonico Parisiensi, qui iniquissimum hunc librum, gallice conscriptum, latinis reddiderat.
- 2.) *Ioh. Christoph. HVEBERNVS*, in *Historia Lutheri Germanica*, ib. eod. anno, Auctore primo *I. COCHLAEO*, linguam adhibente latinam.
- 3.) *Lawr. FORERVS*, in *septem Characteribus Lutheri delineatis et (quos di- cit) defensis*, Dilling. 1626. 8.
- 4.) *Em. de VEGA*, in *Libro de Lutheri Vita et Miraculis*, Vilnae, 1586. in 8uo.
- 5.) *Cass. VLENBERGIUS*, Lippenfis, de *Vita et Moribus Lutheri, Me- lanchthonis, Flacii Illyrici*, Coloniae Agrippinae, anno 1622. in 8.
- 6.) *Elias HASENMÜLLERVS*, in *Historia Parallela Vitae D. M. Lutheri, et Martini, Episcopi Turonensis*, Ingolst. 1577. et Francof. 1593. in 4to.
- 7.) *Ant. VARILLAS*.
- 8.) *Abbas de CORDEMOY*.
- 9.) *Iaqu. Benigne BOSSLETVS*.
- 10.) *Louis MAIMBOVRGIUS*, Iesuita, in *Historia Lutheranismi*, anno 1680. Parisiis gallice edita. Videatur *SECKENDORFIUS*, supra commendatus.
- 11.) *Auctor Anonymus*, in *Colloquiis Demortuorum*, Amstelod. 1694. 12. De quo tamen postremo conf. prior, eademque latina, *Beati IVNCKERI* editio.

bergerus, Rymelinus, Schallerus, Rothius, Thuanus, Curtius, Thummius, Beer, Gerhardus, Nuberus, Dannhauerus, Hottingerus, Olearius, Wagnerus, Gruberus, Veielius, Koenigius, Müllerus, Seckendorffius, Blount, Hoornbeek, Moellerus, Zieglerus, Mayerus, Basnagius, Lunckerus, (Sec. XVIII.) Arnoldus, Dupinius, Buddeus, Maius, Vhsius, Stieberus, Kochius, Menckenius, Bürgerus, Fleuterus, Funckius, Hardius, Tentzelius, Gedickius, Seidelius, Cyprianus, Goetzius, Ditzingerus, Wetzelius, Grinsus, Thomae, sub prolixioris cuiusque Argumenti finem expectabis.

Quod si ergo totum hoc negotium feliciter expedire uelim, erit omnino opus, ut omnes, quos adduxi, *Auctores profundamento* quasi ponam, et manu diurna nocturnaue diligenter euoluam atque reuoluam. Quemadmodum enim omnes, qui peculiare *de LVTHERO* argumentum dederunt explicatum, ex his ipsis pertinentia quaeque decerpserunt, et in loculos suos congesserunt, sic ab ouo quoduis repetendum putauit. Neque solo *librorum rubro* delectabor, cui si occoecatam quis habeat fidem, *sinistrum* saepius *de nigro iudicium* instituit. *Coronidem* uero imponet omnium in uniuersum *de Luthero Scriptorum Index* multo utilissimus atque locupletissimus.

Ex quibus adeo apparet, *Titulum*, quem operi huic nostro dare decreuimus, ab ipsa realienum non esse futurum. *Occasionem*, quod nosti *ex MATHESIO*, f. m. 192. a, suppeditauit *PHILIPPVS*, *pronuntians de SE IPSO*, quod bonus *LOGICVS*, *de POMERANO*, quod bonus *GRAMMATICVS*, *de IONA*, quod bonus *ORATOR*, et denique *de LVTHERO*, quod *OMNIA sit IN OMNIBVS* (*). Cuius *effati natales*, *ueritatem*, *sensumque*

(*) *MATHESII* uerba, l. c. haec sunt: *Ein ieder von diesen* (damahls zu Witter-

que *genuinum*, DEI sub praesidio, in Praefatione, ex mente non APOSTOLI (*), sed MELANCHTHONIS, demonstabo.

In praesenti nihil amplius restat, quam ut abs TE, L. B. petam enixe, uelis hunc meum laborem aequi, quod foles, bonique consulere, et, ubi consulueris, TVO me iuuare fauore, Vale.

Wittebergae Saxonum, prid. Id. Dec. ∞ 10 cc xxii.

Wittenberg docirenden) Gelehrten hatte seine eigene Gabe, wie Herr PHILIPPVS sein artig pflaget zu sagen: D. POMERANVS ist ein Grammaticus, der legt sich auff die Wort des Textes, Ich bin ein Dialecticus, sehe drauff, wie der Text an einander hangt, und was sich christlich, mit guten Grund, drauß spinnen und folgern will lassen, Doctor IONAS ist ein Orator, der kan die Wort des Textes herrlich und deutlich aussprechen, erklären, und zum Marckt richten, D. MARTINVS est OMNIA IN OMNIBVS, des Wundermanns und erweblten Werckzeugs Rede und Schrifft hat Hände und Füß, und dringt durch Hertz und Marck, und leßt sein Scherpfß und Trost hinter ihm, in vieler Leut Herten.

(*) Sic u. g. 1. Cor. XII. 6. DEVS, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι dicitur, cuius tamen in thronum PHILIPPVS LVTHERVM nunquam euexit, neque nos unquam euehemus.

Ad pag. cumprimis 16. notetur, primo, linea statim prima non SCHRIPTORES, sed SCRIPTORES, et linea. 22. non renouata, sed renouata esse legendum, deinceps, Celeberrimum, quem dixi, SCHLEGELIVM, pie haud ita pridem et placide obdormiuisse, cui sic demum adclamo: Molliter ossa quiescant!

CHARA-

CHARACTER LVTHERI

a supra laudato *SELNECCERO* concinnatus, et *Viro Summe Venerabili, Dn. D. Mart. CHLADENIO*,
in pereleganti de *Doctoratu LVTHERI*
Commentatione probatus:

Lutherus a Deo honorem, ἀξίωμα, et auctoritatem habebat, quam minime efferebatur, et quam non ambiebat, et osor ac hostis erat omnium superbiorum et ambitiosorum. Fuit enim uehemens et acer, cum uebementia opus esset: fuit humanissimus erga omnes: liberalis, praesenti animo atque laeto, affabilis, placidus, cuius os et suauitatem et grauitatem prae se tulit, oculi leonini acumen ingenii excellentissimi et animum intrepidum ostenderunt, in consolandis aegrotis, afflictis, tentatis, totus uixit, ad prosternendum et ad erigendum, ut necessitas et circumstantia postulauit, paratus et felix, nemo tam potens, nemo tam doctus, nemo tam uersutus, qui spiritum eius potuisset superare, seducere, circumuenire, cessit omnibus et cessit nulli: omnibus, quo ad officia illis exhibenda: nulli, quo ad Verbum Dei asserendum: ex uerbis animum habuit statim sibi perspectum: superbos, quancumque essent, ut glumam et stercus fecit, incertos de fide sua, si dociles essent, ceu pueros, fideliter docuit, si prae fracti et pertinaces in opinionibus defendendis Verbo Dei repugnanti- bus et absurdis, iudicio Dei reliquit et Vates uerissimus interitum ipsis praedixit. Certum etiam hoc est, Deum uoluisse per Lutherum, tanquam per singulare organum ea inchoare, et perficere, eaque perfecisse, quae per alios mille, quantumuis potentes, doctos, et felices, perficere noluit, atque unum Lutherum res diuinas eo animo, spiritu et successu tractasse, explicasse, fundasse et propagasse, quo alii, quantumuis clari et eruditionis nomine insignes, uix exordium aliquod facere potuissent, aut si quod fecissent, in medio illud reliquissent imper-
fectum, ἀστέρηται in hac uita. *Seln.* fol. 55. b.

F I N I S